

door Peter Olsthoorn

Het beste vechten komt uit het Westen

De Academische Boekengids 44, mei 2004, pp. 20-21.

Krijgskundigen twisten over de vraag of er een typisch westerse vorm van oorlogsvoering bestaat. En of vrijheid en democratie invloed hebben op de gevechtskracht van een natie. Over één ding zijn ze het eens: Vegetius heeft het antwoord.

De *Western Way of War* is een wijze van oorlog voeren die teruggaat tot de eerste dagen van de Griekse polis. Natuurlijk zijn ook de uitvindingen democratie, deugdenethiek en rechtsbeginselen - om er enkele te noemen - al op het conto van de oude Grieken geschreven. Maar dat weerhoudt de aanhangers van de zogenoemde *Western-way-of-war*-these er niet van de westerse manier van oorlog voeren toe te voegen aan de lijst van Griekse vindingen. Verder beweren zij dat de fakkel daarna eerst is overgenomen door de Romeinen en later door de inwoners van West-Europa en de Verenigde Staten. Belangrijkste protagonist van deze visie is Victor Davis Hanson. In *The Western Way of War* uit 1989 en onlangs in *Why the West Has Won* (2001) zette hij zijn standpunt uiteen, terwijl John Keegan in 1993 met zijn *A History of Warfare* iets vergelijkbaars deed. Deze exercitie van wellicht 's werelds bekendste militair historicus wordt door John Lynn in zijn vorig jaar verschenen *Battle* als onbevredigend ervaren, terwijl Hansons verhaal 'deeply flawed' zou zijn.

Wat nu beweren Hanson en Keegan? De hoplietenlegers van de Grieken (van *hoplon* = wapenuitrusting) zouden voor het eerst de principes in praktijk hebben gebracht waarop alle westerse en op westerse leest geschoeide krijgsmachten zich tegenwoordig baseren. De strijd bij Troje was nog een redelijk ongeorganiseerd treffen waarbij individuele strijders in de clinch gingen met een tegenstander van hun keuze, liefst een aan wie eer te behalen viel. Tussen 800 en 500 voor Christus veranderde dat drastisch. In de toen ontstane Griekse legers stond de infanterist centraal. Voorzien van een groot schild aan zijn linkerarm en een zware lans in zijn rechterhand, maakte hij deel uit van een lineaire formatie, de falanx, van honderden meters breed en acht rijen diep. Bij het aanbreken van de slag rende deze falanx frontaal af op de dikwijls vergelijkbaar georganiseerde tegenstander. De Grieken bevochten immers voornamelijk elkaar. Als de rijen op elkaar dreunden, was het zaak met een goedgeplaatste lansstoot onder of om de hoofd-, been- en borstbescherming van de tegenstander heen te gaan, of, als dat niet lukte, erdoorheen te stoten. Het gezicht en het kruis waren favoriete mikpunten. Als de eerste rij viel, nam de rij erachter het over, en zo verder tot een van beide partijen het begaf. Dergelijke veldslagen waren kort, bloedig en, als het goed was, beslissend.

'Ontwijken en vertragen zijn belangrijker dan bloedverspillende veldslagen, en veel schermutselingen hebben vooral een ritueel karakter.'

Een wezenlijk kenmerk van de falanx was dat het een georganiseerd geheel vormde waarbij de soldaten van elkaar afhankelijk waren. Het grote schild aan de linkerarm beschermde de eigen linkerhelft maar liet de rechterhelft open en bloot. Die moest worden beschermd door het schild van de persoon ter rechterzijde. Dit leidde er overigens toe dat een falanx nooit recht naar voren liep maar altijd naar rechts afweek. Ieder probeerde achter het schild van zijn rechterbuurman te kruipen. Ervaren commandanten hielden daar rekening mee door de legers niet exact tegenover elkaar te plaatsen. Het betekende ook dat een soldaat zijn eigen positie nooit mocht verlaten, omdat daarmee zijn linkerbuurman bloot werd gegeven. Standhouden was het devies, ook als je er dood aan ging. Daarmee veronderstelde oorlogsvoering bij de deelnemers een totale verloochening van natuurlijke instincten zoals het streven naar zelfbehoud en het vluchten bij dreigend gevaar. De grond waarop je stond, mocht nooit worden opgegeven. Afgezien van de neiging naar rechts af te wijken, zijn deze kenmerken sindsdien terug te vinden in de westerse oorlogsvoering, samen met nog een aantal andere door de Grieken bedachte noviteiten, zoals de inzet van de burgersoldaat en het maken van een onderscheid tussen strijders en niet-strijders. De laatsten moesten ontzien worden, net als strijders die zich hadden overgegeven. Overigens speelden deze scrupules gedurende de Peloponnesische Oorlog al geen enkele rol meer.

Nog steeds verdient standhouden in het Westen eerder een medaille dan een groot aantal gevelde tegenstanders. Zo niet in de niet-westerse krijgsmachten, die in bijna alles het tegendeel vormden van de hoplietenlegers van weleer. Ook hier kunnen de Grieken als voorbeeld dienen. Keegan beschrijft hoe, toen de Grieken in 1821 slaags raakten met de Turken, veel jonge West-Europese aristocraten zich geroepen voelden de Grieken te hulp te schieten. Tot hun niet geringe verbazing bleken deze de erfenis van hun voorvaders in ieder geval op het gebied van de oorlogsvoering volledig te hebben verkwanseld. Als de Turken niet opletten, durfden ze wel eens wat, maar als het er echt om spande, gaven ze niet thuis. Zij vochten verder volgens de principes van, pakweg, de Azteken tegen de Spanjaarden of de Zoeloes tegen de Engelsen. Wel moedig wellicht, maar het bewaren van de formatie, het gezamenlijk optrekken, het ordentelijk terugtrekken, en het schouder aan schouder vechten, hadden zij niet onder de knie. De West-Europeanen, van wie de ter plekke aan een verwaarloosde longontsteking en overmatig aderen overleden Lord Byron de bekendste was, waren veelal oud-officieren uit de napoleontische oorlogen. Ze waren anders opgevoed; diep teleurgesteld in de Grieken keerden ze huiswaarts.

Toch is de wijze van oorlogsvoering waar de negentiende-eeuwse Grieken op waren teruggevallen de meest natuurlijke en de in tijd en ruimte wijdst verbreide. Het is een vorm van strijd zonder duidelijk begin of einde, zonder beslissende momenten en vaak zonder al te veel bloedvergieten. Ontwijken en vertragen zijn belangrijker dan bloedverspillende veldslagen, en veel schermutselingen hebben vooral een ritueel karakter. Het is een beetje het verschil tussen de in beginsel naar 'volledigheid' strevende oorlog van Von Clausewitz en Sun Tzu's idee dat de beste generaal de generaal is die weet te winnen zonder slag te leveren. Meest in het oog springend verschil is echter dat oorlog wordt gezien als iets waaraan de tegenstander dood moet gaan, en niemand anders. Als het echt riskant wordt, trekt de strijder huiswaarts omdat er morgen nog verder moet worden gevochten. Het idee van een beslissende veldslag kent hij niet en zijn natuurlijke instincten geeft hij alle ruimte. Maar hoe invoelbaar deze strijdwijze ook mag zijn, tegen een naar westerse principes georganiseerde krijgsmacht blijkt zij volstrekt kansloos.

Het zo snel mogelijk overnemen van de westerse principes lijkt vervolgens de aangewezen weg voor de niet-westerse mogendheid die militair succes wil boeken tegenover een westerse tegenstander. Maar dit gaat niet zomaar, zoals met name Hanson benadrukt. De westerse manier van oorlog voeren is ingebed in westerse verworvenheden als democratie, vrijheid, kapitalisme en wetenschap. Vrijheid en democratie zorgen ervoor dat de eenvoudige soldaat niet het gevoel heeft te vechten voor de particuliere ambities van een vorst, maar dat er ook voor hem iets op het spel staat. De Grieken stuurden aanvankelijk (Alexander de Grote brak er al mee) nooit iemand de strijd in zonder burgerrechten, wat een aanzienlijke verruiming van het stemrecht betekende: eerst nog beperkt doordat men alleen de kleine grondbezitters die de infanterie uitmaakten stemrecht gaf, later op grotere schaal, toen men een marine ging ontwikkelen en de talloze landloze roeiers ook een stem in het bestuur kregen. Is het stemrecht eenmaal ruimhartig verdeeld, dan kan men legers op de been brengen die een stuk onverschrokken en gemotiveerder zijn dan de niet-westerse legers van huurlingen en horigen. Vrijheid en democratie zorgden er ook voor dat domme generaals niet blind werden gehoorzaamd maar tegengesproken - Xenophons verslag van de tocht van tienduizend hoplieten door wat nu Turkije is, leest soms als het verslag van een reizend debatteergezelschap - iets wat een Perzisch soldaat of een Zoeloe krijger beter naliet.

Kapitalisme en wetenschap zorgden voor innovatie op het gebied van wapentuig en logistiek, alsmede voor de snelle verspreiding van de nieuwe vindingen. Doordat aan deze culturele voorwaarden niet was voldaan, zo beweert Hanson, verloren in de recente geschiedenis het dictatoriaal geregeerde Argentinië en Irak van de vrije Britten en Amerikanen. En zolang de niet-westerse wereld aan deze voorwaarden niet voldoet, zal aan de westerse suprematie geen einde komen. Niet verassend kwam deze conclusie Hanson op de beschuldiging te staan dat hij niet zozeer de *Western Way of War* beschreef als wel de *American Way of Life* verdedigde, een beschuldiging die hij uiteraard verre van zich werpt.

'De wens te schitteren maakte de ridder doof voor orders, wat het verloop van de strijd een wat rommelig aanzien gaf.'

Volgens Lynn deugt er sowieso weinig van het hele idee van een eigen westerse vorm van oorlogsvoering. Als het al zo is dat de strijdwijze van de hoplietenlegers en bijvoorbeeld die van de Amerikaanse krijgsmacht op punten overeenkomen - en er valt wat voor te zeggen dat dit inderdaad het geval is - dan is daarmee nog niet gezegd dat er ook sprake is van continuïteit; evenmin dat niet-westerse krijgsmachten zich nooit van dezelfde 'westerse' principes hebben bediend. Nu gaan zowel Lynn als de aanhangers van de *Western Way of War* ervan uit dat cultuur bepaalt hoe men oorlog voert, niet de stand van de techniek. Alleen onderscheiden de laatsten slechts twee van die culturen: de westerse en de niet-westerse. Lynn ziet iets meer diversiteit, en gaat in aparte hoofdstukken in op de Griekse hoplietenlegers, de Romeinse legioenen, de legers van het antieke China en India, de krijgsmacht ten tijde van de Verlichting en Romantiek, de Amerikaanse strijd tegen Japan, en het niet altijd even overtuigende optreden van de Arabische krijgsmachten na de Tweede Wereldoorlog. En dan blijkt de door Hanson en Keegan getrokken scheidslijn tussen met name oriënt en occident toch niet zo scherp. In Azië voerde men bij tijd en wijle oorlog op een wijze die volgens beide auteurs aan het Westen was voorbehouden, terwijl men in datzelfde Westen lange tijd helemaal niet streefde naar de zogenaamd kenmerkende beslissende slag: de Romeinen twijfelden al aan het nut daarvan, gedurende de Middeleeuwen en de Verlichting was zo'n slag bepaald atypisch, om pas na de slag bij Austerlitz - toen Napoleon in één klap korte metten maakte met een coalitie van Oostenrijk, Rusland en Groot-Brittannië - weer te worden omarmd als het enige doel van een serieuze oorlog. In die periode bracht de *levée en masse* ook de burgersoldaat weer terug op het strijdtoneel, nadat de Romeinen met het veelvuldig gebruik van huurtroepen al op deze Griekse praktijk waren teruggekomen.

Het grootste gat in de continuïteitstheze wordt geslagen door de Middeleeuwen. Toen vocht men op een wijze die wel wat weg had van de periode van vóór de hoplietenlegers. Net als de homerische helden zochten de middeleeuwse ridders op het strijdtoneel een tegenstander uit die vergelijkbaar was qua komaf en statuur, en gingen daarmee de strijd aan. Echt een concreet doel hoefde die strijd niet te dienen. De noodzaak van het oorlog voeren lag met name in het feit dat je er eer mee kon behalen. De wens te schitteren maakte de ridder doof voor orders, wat het verloop van de strijd een wat rommelig aanzien gaf. Nu kon schitteren ook in het toernooi, maar dat genoot een lager aanzien. Daar stond tegenover dat het in zekere zin een geïdealiseerde vorm van vechten was, waarbij gelijken zich onder gelijke omstandigheden met elkaar konden meten. Bovendien was men zeker van het gewenste publiek,

dat overigens op het reguliere strijdtoneel meestal evenmin ontbrak. Het grootste voordeel van het toernooi boven de oorlog was wel dat de praktijk van de oorlog vaak weerbarstig bleek en zich slecht vormde naar de ridderlijke idealen.

Bij grootschalige en langdurige conflicten koos men voor een pragmatische aanpak, die tegenwoordig doorgaat voor terreur. Men beoogde de steun van de vijandelijke bevolking aan haar heer te ondermijnen. Bijvoorbeeld door aan te tonen dat deze laatste niet de bescherming kon bieden die hij wel was verschuldigd gezien zijn positie. Of door te wijzen op het feit dat hij belasting hief en zich nog een aantal rechten liet aanleunen. Dat die bescherming te wensen overliet, demonstreerde een leger door de bevolking te plunderen, te martelen, voor losgeld te ontvoeren, te verkrachten en te vermoorden. In het beste geval ontsprong zij de dans door een afkoopsom te betalen. Het plunderen, ontvoeren voor losgeld, verkrachten en afpersen dienden als schadeloosstelling voor de soldaat die vaak niet of nauwelijks soldij ontving. Dit leven van het land maakte bovendien het meetorsen of laten aanvoeren van proviand overbodig.

De middeleeuwse wijze van oorlogsvoering lijkt daarmee in de verste verte niet op dat wat de oude Grieken voorstonden. In plaats van non-combattanten te ontzien en een eerlijke veldslag aan te gaan, koos men ervoor zo'n riskante slag te vermijden en brandschatte men onschuldige burgers. Ook alle andere door Lynn onderzochte episoden in de westerse krijgsgeschiedenis wijken in meer of mindere mate af van het standaardmodel. Exit *Western Way of War* dus.

De enige constante die zowel uit Hansons schets van de westerse traditie als uit Lynns overzicht van culturele diversiteit valt te halen, is de Romein Vegetius. In de vierde eeuw na Christus wilde hij het in verval geraakte Romeinse leger opkalefateren door dit met enige wenken weer meer te doen lijken op het leger uit de dagen van de Republiek. Deze Vegetius heeft in verschillende perioden zijn invloed doen gelden. Dat was Hanson en Lynn ook opgevallen. Hanson ziet in die invloed een ondersteuning van zijn stelling. Lynn op zijn beurt haast zich dan ook uit te leggen dat Vegetius' lange houdbaarheid juist níet de these van Hanson onderschrijft, maar zijn eigen theorie. Want wat men uit Vegetius haalde, verschilde door de tijd nogal, maar paste altijd in het eigen straatje. Zo lazen de ridders zijn op schrift gestelde aanbevelingen voor het Romeinse leger niet als een pleidooi voor tucht, discipline en training, maar als een handboek in ridderlijkheid.

Nu wil het toeval dat dit werk van Vegetius recentelijk is vertaald in het Nederlands onder de titel *Het Romeinse Leger*. Niet te loochenen valt dat het er wel een beetje de schijn van heeft dat Vegetius de door Hanson bedoelde *Western Way of War* voorstond, met name daar waar hij het belang van training en het behoud van positie benadrukt. Inzichten die bij zijn tijdgenoten blijkbaar wat waren weggezaakt. Maar op andere plaatsen pleit hij voor het vermijden van beslissende veldslagen, en dat lijkt Lynn weer gelijk te geven. Je kunt er inderdaad alle kanten mee op. De moderne lezer haalt waarschijnlijk weinig opmerkelijks uit *Het Romeinse Leger*, behalve dat Vegetius' tweede liefde, de diergeneeskunde, af en toe met hem aan de haal gaat (bij de rekrutering moet men letten op ogen en ledematen want 'niet alleen bij paarden en honden, maar ook bij mensen laat kwaliteit zich aan vele kenmerken herkennen'). Verder bevat het boek een aantal Eeuwige Waarheden die niemand echt zullen verbazen. Zoals: een leger kan beter positie kiezen op een hoogte dan in een dal. Al is dit inzicht niet verbazingwekkend, toch zag de Nederlandse politiek er geen been in de bescherming van het in een dal gelegen Srebrenica op zich te nemen. Dat was opvallend, omdat geen ander land de vingers daaraan wilde branden.

Peter Olsthoorn is universitair docent sociologie aan de Koninklijke Militaire Academie.

Besproken boeken:

A History of Warfare
door **John Keegan**.
Random House. Londen 1993.
432 pag. , € 18,00

Battle. A History of Combat and Culture
door **John A. Lynn**.
Westview Press. Boulder, Colorado 2003.
399 pag. , € 34,39

Het Romeinse leger. Handboek voor de generaal
door **Vegetius**.
Athenaeum-Polak & Van Gennep.
Amsterdam 2002.
175 pag. , € 19,95

Why the West Has Won. Carnage and Culture from Salamis to Vietnam
door **Victor Davis Hanson**.
Faber & Faber. Londen 2001.
512 pag. , € 22,25